

## СУИЦИДНИ БОМБАШКИ НАПАДИ ИСЛАМИСТИЧКИХ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА<sup>1</sup>

Зоран Крстић

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Овај рад се бави емпиријско-експликативном анализом савременог глобалног феномена који је познат под називом суицидни бомбашки тероризам. Самоубилачки бомбашки напади представљају један од начина борбе у условима асиметричног ратовања од стране исламистичких терористичких организација. Суицидни напади јесу највирулентнији и застрашујући облик тероризма у савременом свету. Поред анализе припреме, реализације и директних последица тих напада, предмет проучавања овог рада усмерен је на незаобилазну теолошку, али и психо-социјалну димензију актера у самоубилачким активностима. Рад обухвата подробну анализу и других узрока који младе муслимане наводе на одлуку да прибегну извршењу тих врста терористичких активности, дајући им при том нову димензију у односу на њихове историјске претходнике.

Кључне речи: *тероризам, терористичке организације, ислам, суицид, политика, метод, борба, фанатизам, политичко насиље*

### Увод

Једна од првих асоцијација на помен савремених исламистичких терористичких организација јесу самоубилачки бомбашки напади. То, наравно, не значи да су ове организације једине које посежу за овом праксом, нити да су управо ове организације праксу самоубилачких напада установиле као акт тероризма. Самоубилачки напад као чин жртвовања са циљем унапређења политичких и војних циљева једне заједнице датира од вајкада и има различите појавне облике. Међутим, управо су исламистичке терористичке организације, чија је активност предмет овог истраживања, оне које су својом праксом самоубилачких напада направиле крупан искорак у односу на своје историјске претходнике, дајући овим нападима једну нову димензију. Отуда се често појам самоубилачких напада у модерном смислу везује управо за ове организације. У периоду од 2000. до 2004. године било је 472 самоубилачка напада у 22 земље, у којима је убијено више од 7.000, а рањено више од 10.000 људи.<sup>2</sup> Када

<sup>1</sup> Рад је резултат истраживања на пројекту *Цивилно друштво и религија*, евиденциони број 179008, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

<sup>2</sup> Atran, Scott, „The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism”, *The Washington Quarterly* (2006), 29 (2): p. 1.

се посматра природа и карактер политичког система, односно државе у којој се изводе самоубилачке акције, посебно треба обратити пажњу на релацију, тј. природу односа између типа режима и модела самоубилачких акција. Неки теоретичари сматрају да нема каузално-корелативне везе између демократских држава, које се, углавном, сматрају жртвама потенцијалних напада и самоубилачко-бомбашких акција терориста.<sup>3</sup> Али ово питање захтева посебну истраживачку студију.

## Историјска генеза самоубилачких напада

Хронолошки гледано, самоубилачки напади, као акти усмерени на реализацију политичких и војних циљева, а у недостатку адекватних средстава, присутни су у војној и политичкој историји од давнина. Први познат пример самоубилачких напада у историји налазимо код старих Јевреја. Реч је о политичко-верској секти Сицарли, која је била активна у првом веку нове ере, након римске окупације Палестине. Десет векова касније овој пракси прибегавали су припадници шиитске секте под називом Хашишини, који су потекли од Исмаелићана,<sup>4</sup> који су били активни у Персији, Сирији и Палестини. Ту врсту напада припадници ове секте користили су као своју стратегију у оквиру борбе за ширење ислама. Ову врсту терористичког акта активно су током 18. века користили и азијски народи, који су за овом праксом посезали у оквиру борбе против колонијалних освајача. Посебан печат овој врсти напада дали су јапански пилоти-самоубице (камиказе), који су током Другог светског рата терорисали непријатељске бродове користећи авионе пуне експлозива или бродове прављене у те сврхе. О јапанској традицији и култури политичког и војног жртвовања и самоубиства посебно је писао теоретичар Хасан Риаз.<sup>5</sup> Године 1983. свет је био сведок самоубилачких бомбашких напада које је у Либану извршила либанска шиитска терористичка група Хезболах. У нападима на две касарне француског и америчког контингента мировних снага у Бејруту погинуо је 241 амерички маринац и 58 француских падобранаца.<sup>6</sup> Пажња коју су ови напади изазвали, а пре свега њихов ефекат који се огледао у повлачењу мировних снага из Либана, учинио је ове нападе више него атрактивним када су у питању бројне терористичке групе које карактерише запаљива идеологија. Ова констатација поткрепљена је чињеницом да се од напада у Бејруту 1983. број организација које посежу за овом праксом значајно

<sup>3</sup> Wade, Sara Jackson, Dan Reite: „Does Democracy Matter? Regime Type and Suicide Terrorism“, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 51, No. 2 (Apr., 2007), pp. 329–348.

<sup>4</sup> „Исмаилити, шиитска секта која је добила име по Исмаилу, најстаријем сину 6. имама Џабар Б. Мухаммада, којим се ова секта и завршава, као 7. имамом у низу ... Њихово главно учење јесте да Бог нема никаквог атрибута и да је недостижан за мисао, неухватљив. Он влада читавим светским умом и не може се доћи до сазнања бога, већ само до сазнања светског ума помоћу разума (акл.). Овај светски ум представља светску душу чији је суштински атрибут живот, док је атрибут интелекта знање. Поред интелекта постоје још два феномена: време и простор. Појава човека објашњава се потребом светске душе за *стицањем* потпуног *знања* како би природу светског интелекта око себе подигла. Постизањем овог циља престаје свако кретање. Отелотворени интелект је *натик* (говорећи), а отелотворена душа је *асас* (фундамент, темељ). Мухамед је био натик, а његов асас је био Алија (ИВ ортодоксни халифа)“. Раде Божовић, Војислав Симић, *Појмовник Ислама*, Народна књига, Београд, 2003, стр. 65–66.

<sup>5</sup> Hassan, Riaz (2011). *Suicide Bombings*. Routledge: London, p. 10.

<sup>6</sup> Радослав Гађиновић, *Тероризам*, Драслар партнер, Београд, 2005, стр. 153–155.

умножио, тако да се поред Хезболаха самоубилачким бомбашким нападима данас користе следеће терористичке организације: палестински Исламски џихад, Хамас, египатски Исламски џихад, Џама ислаимија из Египта, оружана Исламска група из Алжира, Тигрови ослободиоци Тамилског Елана са Шри Ланке, Курдска радничка партија и Ал Каида. Међутим, и поред чињенице да поменути примери недвосмислено спадају у групу терористичких аката који се означавају као самоубилачки напади, пожељно је у обзир узети и опсервацију Волтера Лакера, који упозорава на извесне тешкоће када је у питању идентификација једног акта као самоубилачког. По његовом мишљењу, постоји опасност да поједини акти који на површини не одају утисак да је реч о самоубилачким суштински то заправо јесу. У прилог овој тврдњи он наводи пример руских анархиста из 19. века чије су акције биле такве природе да починиоцу нису остављале никакве шансе да се спасе, а да је он тога претходно био сасвим свестан. Исти је случај и са терористичком традицијом руских револуционара који су на смрт, без обзира да ли је последица експлозије њихове бомбе или смртне казне због почињеног злочина, гледали као на част.<sup>7</sup> Поменута констатација Лакера сугерише опрез када је у питању сагледавање природе једног терористичког чина и истовремено упућује на богатство појавних облика самоубилачког тероризма.

## Специфичности самоубилачких напада које су извршили припадници исламистичких терористичких организација

Управо су исламистичке терористичке организације, о којима је овде реч, својом праксом дале печат овој врсти напада. Оно што самоубилачке нападе исламистичких терористичких организација издваја у односу на њихове историјске претходнике јесу сам циљ и карактер акције. Аутор Швајцер ову дистинкцију објашњава на следећи начин: „починиоци ових аката ипак задржавају шансу – међутим минималну – да преживе; њихово преживљавање не умањује њихов успех приликом извршења напада. Међутим, 'модерни' самоубилачки тероризам је јединствен и различит од својих претходника. У последње две деценије самоубилачки напади се врше од стране једне или више особа које су свесне да су 'људске темпиране бомбе'. Бомбаш самоубица носи експлозив на свом телу или у возилу које сам вози, и својим личним избором и при пуној свести, лично, у складу са тренутним околностима, бира време и место за активирање експлозива, не би ли узроковао максималну штету мети. Дефиниција терористичког акта, као самоубилачког бомбашког, зависи првенствено од тога да ли је бомбаш убијен. У случају да није, то није самоубилачки бомбашки напад. Смрт извршиоца је кључ успеха извршиоца напада, и он зна унапред да успех у потпуности зависи од његове смрти”.<sup>8</sup> На овом месту се уочава кључна разлика између самоубилачких на-

<sup>7</sup> Walter Laquer, *The New Terrorism-Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, London and New York: Oxford University Press, 1999, pp. 140–141.

<sup>8</sup> Yoram Schweitzer: „Suicide Bombing, The Ultimate Weapon”, доступан на <http://www.ict.org.il/apa-ge/5355.php>, (12. 11. 2012).

пада у прошлости и оних које су извели исламистички терористи. Док се код првих смисао акције огледао у реализацији циља који је у складу са неком идеологијом, било да је она левичарска, националистичка, десничарска или нека друга, код модерних бомбаша самоубица смрт сама по себи постаје смисао подухвата, дајући једном таквом самоубилачком акту нову димензију. Дакле, први напади без обзира на идеализам нападача, његову храброст, став према животу или смрти, спадају у нападе са преовлађујућим утилитарним карактером, док је друга врста напада карактеристична захваљујући првенствено својој мистичној природи. Ова друга врста самоубилачких напада, чија је пракса започела почетком осамдесетих година у Либану и чији су идеолози и реализатори, у складу са својом духовном мисијом, генерисали посебну технологију и технику извођења ове врсте напада, била је за свет нешто сасвим ново и застрашујуће. Међутим, за поједине терористичке организације напади изведени на овај начин представљали су извесну врсту открића, наравно, по њиховом мишљењу у позитивном смислу, што је допринело прихватању ове праксе од терористичких организација широм света, без обзира на разлике у идеолошким провенијенцијама.

## Тактичко-стратешка преимућства самоубилачких бомбашких напада

Основни потицај за све шире прихватање праксе самоубилачких бомбашких напада првенствено се састојао у предностима које је једна оваква врста акта носила. Сама доктрина асиметричног рата, која на самоубилачке бомбашке нападе гледа као на резултат неравнотеже моћи, у којој групе са малом војном моћи прибегавају самоубилачким бомбашким нападима као реакцији на акције и политику групе са већом војном моћи, објашњава корене атрактивности ове врсте ратовања за мноштво девијантних група војно инфериорних у односу на свог непријатеља, а које у својој идеологији носе велики потенцијал запаљивости, острашћености и фанатизма. Ту тезу најбоље потврђују речи Ајмана-Ал Завахирија: „Метод мученичке операције је најуспешнији начин у покушаја наношења губитака непријатељу, и најјефтинији за муџахедине када су у питању укупни губици.”<sup>9</sup> Наиме, ову врсту напада, са аспекта преимућстава, карактерише извештан број тактичких предности у односу на друге врсте борбених метода. На првом месту треба истаћи могућност бомбаша самоубице да, попут људског навођеног пројектила, до танчина одреди време и место активирања експлозива. Активирање експлозива на одређеном месту, у тачно одређено време, у многоме доприноси прецизности, а самим тим и високом степену смртности изазване једним таквим нападом. Истовремено, бомбаш самоубица лишава своју групу опасности од било какве издаје, јер је у могућности да уколико буде уочен у тренутку активира бомбу. Такође, за овај метод је карактеристичан и висок степен флексибилности на пољу технологије напада. Неки аутори, попут Ариелија, сматрају да „најкомплетнија бомба икада измишљена, и која ће вероватно икада бити измишљена је човек; то је једина бомба која се еластично прилагођа-

<sup>9</sup> Wikipedia, the free encyclopedia, "Suicide Attacks", доступан на [www.en.wikipedia.org/wiki/suicide\\_bomber](http://www.en.wikipedia.org/wiki/suicide_bomber) (12.04.2013).

ва промени ситуације.”<sup>10</sup> Наиме, док се приликом извођења самоубилачких бомбашких напада Хезболах користио аутомобилима и камионима са експлозивом у нападу на добро утврђена постројења, Хамас и палестински Исламски џихад прибегавали су и прибегавају слању међу цивиле својих бомбаша самоубица, који су опасани експлозивом. Напади терориста Ал Каиде на Светски трговински центар и друге циљеве широм САД само су још једном указали колики је дијапазон могућности који са собом носе напади ове врсте. Последњих година, тачније од 2000, палестинске исламистичке терористичке организације палестински Исламски џихад и Хамас за извођење својих самоубилачких бомбашких напада ангажовали су жене.<sup>11</sup> Жене-самоубице показале су се као врло ефикасна тактичка иновација јер је жене због своје нежне појаве и непретећег изгледа обично не изазивају много сумње код израелских безбедносних снага, као што је то случај са мушкарцима.<sup>12</sup> Поред поменутих тактичких, вредно је поменути да ови напади носе извесна стратешка преимућства. Као један од примера ове врсте преимућства може се навести повећан осећај рањивости и страха групе или заједнице која је била изложена нападу бомбаша самоубица.<sup>13</sup>

Чињеница да у оквиру припрема самоубилачких бомбашких напада извршених од терористичких исламистичких организација наилазимо на низ детаља и појединости, упућује на закључак да је реч о једном веома комплексном процесу, у оквиру кога су поред самог процеса психичке припреме потенцијалног бомбаша самоубице садржани и бројни поступци техничке природе. На првом месту уочава се да је реч о операцијама које захтевају висок степен тајности. Елеменат тајности је у овом случају кључни предуслов изненађења, толико важног за успех операције овог типа. Поред тајности, темељно извиђање мете омогућава групи детаљно планирање акције. На трећем месту треба издвојити детаљну пробу акције, која бомбашу омогућава да акцију изведе брзо и неопажено.<sup>14</sup> Поменути аутор Швајцар, такође, наглашава ва-

<sup>10</sup> Gil Arieli, “Knowledge: Thermonuclear Weapon for Terrorist in Information Age”, доступан на <http://www.ict.org.il/apage/5540.php>

<sup>11</sup> Rajan, V.G. Julie (2011). *Women Suicide Bombers: narratives of violence*. New York: Routledge, p. 25. Појава жена самоубица довољно говори о константним променама и у оквиру овог аспекта терористичких активности исламистичких терористичких организација.

<sup>12</sup> Почев од септембра 2000. па до јануара 2004 палестинске жене су извршиле седам самоубилачких бомбашких напада у Израелу у којима је погинуло 37 Израелаца док је преко 280 рањено. Од поменутих седам напада четири су била организована и координирана од стране Фатаха, два од стране палестинског исламског Џихада, док је терористичка организација Хамас била организатор једног оваквог напада. Када су у питању мотиви за овакво понашање појединих палестинских жена често се наводи жеља за искупљењем због почињених грехова. Наиме, добро је познато да је понашање жена у крутом и конзервативном палестинском муслиманском друштву прописано строгим правилима понашања. Сматра се да су жене које су посегле за извођењем самоубилачких бомбашких напада прекршиле та правила улазећи у ванбрачне или предбрачне сексуалне односе са појединим мушкарцима. Кроз извршење самоубилачких бомбашких напада оне су тражиле шансу за искупљење од грехова, постајући мученице и стичући славу и вечни живот у рају. Као један од мотива се и жеља за осветом њихових вољених мушкараца, браће или рођака, такође оперативаца поменутих терористичких организација који су страдали у сукобима са израелским оружаним снагама. Intelligence and Terrorism Information Center at The Center for Special Studies, “The Involvement of Women in Suicide Bombing Attacks”, доступан на: [www.intelligence.org.il/eng/sib/6\\_o4/woman.htm](http://www.intelligence.org.il/eng/sib/6_o4/woman.htm), 05.09.2005).

<sup>13</sup> Economist, “Suicide Terrorism: Martyrdom and Murder”, доступан на: <http://www.tau.ac.il/jcss/economist0801.htm>, (03.08.2013).

<sup>14</sup> Janes Intelligence Review, “Suicide Terrorism: Global Threat”, доступан на: [www.janes.com/security/international\\_security/news/usscole/jir001020\\_1\\_n.shtml](http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jir001020_1_n.shtml) (18. 8. 2013).

жност детаљне припреме и у овом контексту разликује два нивоа активности за које су задужене две групе људи. Полазећи од модела припреме акције којем је прибегавала терористичка организација Хезболах и који је дуго био модел на који су се угледале остале терористичке групе на Блиском истоку, он наводи: а) групу људи чија активност подразумева извиђање мете, избор метода напада, обезбеђивање оружја и сваке друге врсте логистичке подршке и њих назива „професионалцима” и б) групу чији се задатак састоји у изолацији потенцијалног бомбаша самоубице и његовој психолошкој припреми за извршење самоубилачког акта кроз процес темељне индоктринације. Ову групу Швајцер назива „сахидском групом”.<sup>15</sup>

Међутим, пример Ал Каиде и самоубилачких напада које су њени оперативци извели 11. септембра 2001. године, када су мете били циљеви широм САД, указују на извесно одступање у односу на претходно поменуто праксу припреме самоубилачких бомбашких напада. Реч је о томе да је успешно извођење једног самоубилачког напада дуго подразумевало просторну близину потенцијалног бомбаша и групе за психолошку припрему, као и што краћи временски размак између психолошке припреме и предвиђеног напада. Разлог томе је што извесна временска дистанца, с једне стране, и просторна дистанца између будућег извршиоца и психолошке групе, с друге, бомбаша-самоубицу враћају у нормалан психолошки ток, чиме се вероватноћа напада драстично умањује.<sup>16</sup>

Начин на који су деловали Ал Каидини оперативци пре напада 11. септембра 2001. по много чему излази из поменутог клишеа. Ти терористи Ал Каиде, за разлику од својих сабораца са Блиског истока, добар део животног века провели су интегрисани у западно секуларно друштво, добар део њих стекао је високо образовање на европским универзитетима, а ниво мотивације ни у ком случају није био у каузалном односу са просторном близином психолошке групе и условљен њеним техникама *brein-washing*-а. Наиме, као што је већ речено у делу који се тиче њихове организационе структуре, исламистичке терористичке организације, за разлику од других првенствено традиционалних терористичких група са Блиског истока, за које је било карактеристично функционисање под строгим хијерархијским надзором, по угледу на предузеће у информатичкој ери које функционише по принципу самоуправних група, аутономни по питању радног времена и производње, установиле су хоризонталну, лабаву инфраструктуру, која се састоји од низа ћелија, расутих широм света, способних да самостално преузму акцију. Наравно, прва помисао на промене овог типа, нарочито код терористичких организација претходно вертикално хијерархијски устројених, била би та да ће ове промене, које на првом месту узрокују географску дисперзију ових организација, утицати на слабљење њихове унутрашње кохезије и јединства. Истовремено, изолованост и удаљеност ћелија једних од других, слабљење њихове међусобне комуникације, неадекватна информисаност чланства, по правилу увек асоцира на слабљење вољног момента и мотивације терориста када је у питању извршење сваког, нарочито самоубилачког терористичког напада. Када су у питању исламистичке терористичке организације то није био случај. И поред коренитих и драматичних промена на плану њихове орга-

<sup>15</sup> Навод из: Џонатан Вајт, *Тероризам*, стр. 366–367.

<sup>16</sup> Исто, стр. 367.

низационе структуре, што се одразило на њихов *modus operandi* на свим пољима активности, ниво унутрашњег јединства и повезаности, међу само на први поглед изолованим ћелијама, а тиме и ниво мотивисаности чланова ових терористичких организација остао је на истом нивоу.

Приликом давања адекватног одговора на ово прилично контроверзно питање требало би узети у обзир неколико фактора који би могли допринети расветљавању проблема. Ту се, пре свега, мисли на савремене комуникационе технологије захваљујући којима је била анулирана просторна удаљеност међу само на површини изолованим ћелијама, затим личне мотиве извршиоца напада итд. Међутим, по мишљењу аутора, кључ за разумевање високог степена мотивације код ових терориста неопходно је потражити пре свега у њиховој идеологији, тј. религији, која је захваљујући пуританском карактеру успела да код ових верски фанатизованих појединаца одржи висок степен мотивације и дисциплине, чиме је на најбољи начин замењена потреба за психолошком групом. Швајцера сматра да је кључ успеха у одржању високог степена мотивације код оперативаца Ал Каиде који су извршили самоубилачке бомбашке нападе 11. септембра 2001. у њиховој припреми кроз рад у паровима. Захваљујући овом моделу припреме и рада извршиоци се међусобно охрабрују и подржавају, остајући верни својим идеалима. Према Швајцеру, овакав начин припреме штити извршиоце од мисли које би могле да их поколебају приликом покушаја реализације предвиђених акција. Такође, кроз искуство рада у паровима и пружања обостране подршке код оперативаца се појачава осећај о сопственој вредности, што, с друге стране, олакшава њихову изолацију која је резултат идеје о самоубиству и потребе да се процес припреме чува у тајности.<sup>17</sup>

## Профил личности бомбаша самоубица

Чињеница да су самоубилачки бомбашки напади које су извршиле исламистичке терористичке организације специфични у односу на нападе исте врсте изведене од других група и појединаца, пред аналитичаре и истраживаче овог феномена, коначно и свеобухватно портретисање личности бомбаша самоубице поставља као један од императива. Проблем је, међутим, у чињеници што се и приликом утврђивања тог профила личности јављају извесне потешкоће, у великој мери аналогне тешкоћама које се тичу проблема дефинисања појма тероризма. Разлог је то што су и око покушаја профилисања личности исламистичких бомбаша самоубица присутне расправе у више теоријских равни, као и чињеница да сваки покушај давања свеобухватне дефиниције овог типа личности у кратком временском интервалу постаје дезавуисан практичним примером који излази из понуђеног теоријског оквира. Према Волтеру Лакеру, једна од специфичности проблема је та да ниједан покушај установљивања универзалног профила личности бомбаша самоубица из исламистичког кампа није успео да задовољи критеријум „свеобухватности“. У том контексту он истиче да тврдња да на мотивацију потенцијалног самоубице нема утицаја

<sup>17</sup> Yoram Schweitzer: „About suicide terrorism and Al-Qaeda“, Agentura.Ru Studies and Research Centre (ASRC), доступан на: [www.agentura.ru/english/experts/schweitzer/](http://www.agentura.ru/english/experts/schweitzer/), (19. 9. 2013).

ни образовање, ни социјални статус, ни брачно стање, у емпирији остаје ипак неодољива, јер је пракса показала да највећи број регрута за ове врсте напада потиче управо из сиромашних слојева друштва и да је међу њима мали број ожењених. Истицање, с друге стране, дубоке религиозности и заосталости, као и ниског степена интелигенције, као предуслова за доношење одлуке о извршењу самоубилачког чина, проблем такође не објашњава до краја. Лакер наводи да у исламском свету постоји велики број младих људи са овим карактеристикама, при чему само један мали број њих има идеју о самоубилачким – бомбашким нападима или посеже за њима.<sup>18</sup> Међутим, треба имати у виду да постоји јака корелативна веза између економских услова и карактеристика терориста-самоубица, као и мета које они нападају. Висок степен незапослености и низак ниво економске развијености омогућава терористичким организацијама да регрутују образованије, зрелије и знатно искусније терористе-самоубице, који нападају важније мете.<sup>19</sup>

Марк Харисон уочава да се извесне анализе, извршене у различитим временским периодима и различитим географским контекстима, по много чему не подударају, што такође води закључку да потпуно одређеног и фиксираниог профила личности још увек нема. Из тог разлога он наводи Мараријеву анализу 36 бомбаша самоубица који су своје акције вршили у Либану у периоду 1983–1986. године, на основу које закључује да је код ових терориста преовладавала првенствено секуларна и националистичка а не верска мотивација. С друге стране, Ганор Боаз је, кроз анализу личности Хамасових бомбаша самоубица, уочио извесне карактеристике заједничке за већину ових терориста. Он наводи њихову младост, нерешен брачни статус, незапосленост и сиромаштво. Боаз, такође, уочава да су сви завршили средње школе и ангажовали се у верским студијама, што у извесном смислу указује и на религиозност као компоненту личности која је значајно допринела доношењу одлуке о учешћу у овим активностима.<sup>20</sup>

Џонатан Вајт истиче да су кандидати за самоубилачке нападе на Блиском истоку у дугом временском интервалу били виђени као млади и сиромашни људи код којих је присутна јака жеља да постану мученици. Међутим, као и на пољу припреме и организације самоубилачких напада, Ал Каида је изашла из устаљеног оквира и по питању профила личности терориста самоубица. Реч је о зрелим, финансијски добростојећим и чак у неким случајевима факултетски образованим људима, који осим религиозне компоненте својих личности немају друге заједничке именитеље са саборцима из Хезболаха, палестинског Исламског џихада и Хамаса.<sup>21</sup> И у тексту под називом „Самоубилачки тероризам: мучеништво и убиство”, објављеном у *Економисту*, Вајт на основу примера палестинских бомбаша-самоубица уочава извештај број особина које карактеришу таквог терористу. У питању је, према овом

<sup>18</sup> Walter Laquer: *The New Terrorism-Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, London and New York: Oxford University Press, 1999, p. 142.

<sup>19</sup> Benmelech Efraim, Claude Berrebi, Esteban F. Klor: „Economic Conditions and the Quality of Suicide Terrorism”, *The Journal of Politics*, Vol. 74, No. 1 (January, 2012), p. 126.

<sup>20</sup> Mark Harrison: „An Economist Look at Suicide Terrorism”, доступан на: [http://209.85.135.104/search?q=cache:eXQcus4vtkMJ:www.securitymanagement.com/library/Suicide\\_Harrison0803.pdf+Mark+Harrison](http://209.85.135.104/search?q=cache:eXQcus4vtkMJ:www.securitymanagement.com/library/Suicide_Harrison0803.pdf+Mark+Harrison) (21. 8. 2013).

<sup>21</sup> Џонатан Вајт; *Тероризам*, стр. 366–369.



аутору, млад, нежењен, религиозан и незапослен мушкарац који у себи носи велику нетрпелјивост према Израелу. Поред тога истиче се његова нада да ће кроз свој поступак, поред небеске, обезбедити и земаљску награду у виду финансијске подршке ближњима, као и у случају израелске одмазде над његовом породицом, нову кућу својим родитељима и члановима породице.<sup>22</sup>

Понуђени профил бомбаша самоубица, захваљујући нападима од 11. септембра 2001. године, као и великом броју Палестинаца који су вршили нападе ове врсте у току друге Интифаде која је почела 2000, није издржао пробу времена. Добра финансијска ситуација, солидан ниво образовања и стабилно брачно стање били су оно на основу чега су били препознатљиви.<sup>23</sup> Из тога произилази закључак да извесне премисе попут брачног стања и социјалног статуса, од којих се и полазило приликом одређења профила личности бомбаша самоубица, захваљујући бројним изузецима, нису успеле да задобију статус непроменљиве константе.

Слична ситуација може се уочити и ако се у обзир узме полна припадност бомбаша самоубица. Од самог успостављања праксе самоубилачких бомбашких напада од исламских терориста, жене-самоубице су биле само ретки изузеци. Међутим, ново време донело је промене и на овом плану. Учесталост самоубилачких бомбашких напада извршених од жена, нарочито на територији Израела, с правом указује на опасност да ова пракса постане саставни део терористичке кампање коју воде радикални исламисти.<sup>24</sup> Младост се, међутим, показала релевантним параметром приликом покушаја профилисања личности самоубице. Разлог томе је и чињеница да је огроман број бомбаша самоубица вршио акције у младости, неки чак и у периоду старије адолесценције. Према Харисону, извор психичке склоности младих људи ка акцијама екстремног карактера овога типа може се потражити у незаобилазној кризи идентитета код младих људи у одређеном животном добу, када у тежњи да дефинишу себе постављају бројна питања. Наравно, Харисон психичко стање „кризе идентитета” не ограничава само на потенцијалне терористе из исламистичког кампа. Напротив, он то стање сматра универзалним када је у питању млад човек, без обзира на његов културни образац. Суштинску разлику између младих људи са Блиског истока и, на пример, њихових вршњака из западних земаља, он види у могућности избора када је у питању испуњење њиховог животног садржаја, а тиме и стицање будућег животног оријентира. У том контексту Харисон истиче : „Шта значи када је човек предестиниран, када друштвом доминирају старији људи тако да се млади не поштују. Када је свакодневни живот контролисан и зачињен понижавајућим сценама војне окупације, а велика незапосленост гаси сваку наду да ће се једног дана стећи могућност за вођење нормалног породичног живота. Све ово доприноси да борбеност и мучеништво буду тако привлачни у очима ове омладине”.<sup>25</sup>

Криза идентитета као извор психичке нестабилности, у вези са инхибираношћу на пољу културне и професионалне самореализације, била је извор инклинације ка нај-

<sup>22</sup> Израелске одбрамбене снаге често у знак одмазде и опомене будућим терористима самоубицама, уништавају домове породицама из којих ови терористи потичу. (Прим. аут.)

<sup>23</sup> Economist, „Suicide Terrorism: Martyrdom and Murder”.

<sup>24</sup> Shalom Jerusalem Family: "Female Suicide Bombers and Palestinian Arab Terrorism", [www.shalomjerusalem.com/mohammedism/mohammedism15.html](http://www.shalomjerusalem.com/mohammedism/mohammedism15.html), (12. 11. 2013).

<sup>25</sup> Mark Harrison: „An Economist Look at Suicide Terrorism”.

екстремнијим идејама и ставовима када су у питању и млади муслимани широм Европе. Управо та два момента данас су почетне тачке приликом покушаја идентификације склоности младих људи муслиманске вероисповести ка идејама панисламизма, које често на крају резултирају вршењем самоубилачких терористичких аката.

## Религијска позадина самоубилачких бомбашких напада

Личност бомбаша самоубице који жртвује свој живот, одузимајући истовремено живот што већем броју невиних људи, првенствено цивила, ради награде кроз вечни живот и благодатање на другом свету, феномен је који изазива, а изазиваће сигурно и у будућности, позорност кругова из свих области друштвених наука. Међутим, сама комплексност феномена и његов више него јасан еволутивни карактер показатељ су да свеобухватне и универзалне дефиниције када је у питању личност терористе који потиче из исламистичког терористичког кампа у скорије време неће бити. Ипак, без обзира што до данас ниједна дефиниција која се тиче овог феномена није успела да задовољи критеријуме адекватног теоријског димензионирања и задобије статус универзално прихватљиве, приметно је да је у највећем броју дефиниција које се тичу овог проблема присутан један елемент који се, без сумње, може сматрати заједничким именитељем појединаца који су посегли за праксом самоубилачких бомбашких напада. У питању је религиозна димензија личности свих ових терориста. Схватање суштине ове димензије њихових личности може, у доброј мери, помоћи у схватању поступака ове врсте. Из тог разлога вредно је навести констатацију Волтера Лакера, који у књизи *Нови тероризам* истиче: „Пре двадесет до тридесет година, глобални тероризам је био претежно секуларне оријентације и инспирације, тј. екстремно националистички, левичарски или десничарски. Од тада, присутна је широм света појава радикалних, верских покрета, и овај развој има значајан утицај на савремени тероризам”.<sup>26</sup>

Овај утицај одразио се и на појаву самоубилачких бомбашких напада. Схватање односа религије и тероризма, као и насиља уопште, мора се узети са опрезом и парцијално. Посматрање односа религије и насиља као генерално узрочно-последичног је сасвим погрешно, а разлог томе је што све веће религије, при чему ни ислам није изузетак, као своју квинтесенцију имају учење о љубави, миру и толеранцији међу људима. Проблем је у томе што вође савремених исламистичких терористичких организација у оквиру свог деловања не полазе од ових принципа, већ као руководство за праксу узимају она учења која се, у извесној мери, разликују од поменутих теолошких концепата и свет перципирају такорећи „биполарно”, тј. као свет ислама (Дар Ал-Ислам) и свет јереси (Дар Ал-Харб). По њима, верници живе у перманентном стању рата са неверницима, у које спадају како неискламске земље и народи, тако и оне исламске земље које владају по секуларним законима а не по шеријатском праву, а стање ће се променити тек када „неверници и пагани” прихвате учење које фундаменталисти виде као једино истинито виђење и тумачење света, тј. када више не буде конкурентске религије исламу. У питању су радикална,

<sup>26</sup> Walter Laquer, *The New Terrorism-Fanaticism and the Arme of Mass Destruction*, p. 127.

фундаменталистичка учења вехабизма од кога полазе лидери Ал Каиде, затим Шизам Хезболаха, као и идеологија Муслиманске браће која представља духовни темељ Хамаса и палестинског Исламског џихада.

Наравно, склоност ка одступању и модификовању филозофско-религијског основа једног теоријског концепта утицала је на преиначење схватања многих других аспеката у оквиру истог учења, при чему ни схватање самоубиства није било изузетак. Ради потпунијег сагледавања и разумевања овог проблема пожељно је усмерити пажњу на више фактора. На првом месту мора се нагласити димензија верског заноса и фанатизма потенцијалних бомбаша самоубица, тј. она својства која карактеришу религијску структуру душе ових појединаца. Реч је о догматизму, аскетизму, спремности на самоодрицање и подношење патње и жртве, као и тежња ка трансцедентном, које је окренуто ка другом свету. У питању, дакле, није појединац који своју верску опредељеност схвата традиционално, као извор свог националног, духовног или културног идентитета, већ о појединцу у склопу чије личности се читав један спектар унутрашњих духовних и интелектуалних покрета одвија у складу са прописаном духовном парадигмом која постаје детерминанта свих његових поступака. Овај степен верске заслепљености има порекло у процесу темељне индоктринације, који обично почиње у једном деликатном периоду живота појединца за који је карактеристичан недостатак животног искуства, наивност и идеализам. „Деца у овом добу уче да мрзе немуслимане. Могу се видети деца обучена као самоубице са лажним појасом око струка. Она су изложена учењу Курана на тај начин што њихови учитељи карикирају поједине делове, похађају школе где уче да су јевреји подљуди или чак мајмуни и да морају бити уништени, играјући се истовремено, уместо каубоја и индијанаца, мученика и јевреја. Овај позив на џихад производи култ мучеништва где деца расту у вери да је сасвим нормална ствар дати свој живот као мученик уколико они који говоре у име ислама то захтевају или издају фатву.“<sup>27</sup> Наравно, овај начин индоктринације је претежно заступљен у оквиру школских система и џамија земаља Блиског и Средњег истока. Ситуација са европским муслиманима, без обзира о којој је генерацији реч, када је у питању процес индоктринације нешто је другачије природе, о чему је већ било речи у делу који се тиче регрутног процеса. За нас је најважнија чињеница да се из поменутих процеса индоктринације, без обзира о ком животног добу се ради и на ком простору се одвијају, профилишу појединци спремни да почине најбезумније поступке у име ислама.

„Наоружаност“ појединца дозом верског заноса ма по себи није довољна да би се посегло за извршењем самоубилачких бомбашких напада. Разлог за ову тврдњу је у чињеници да сам акт самоубиства у исламу није дозвољен и спада у ону групу грехова због којих је починилац осуђен на вечни живот у паклу. Сам појам *мартира* или мученика односи се на верника који је свој дао живот за божију ствар у борби против неверника, али који је пао од туђе руке. Наравно, исламистички идеолози су и на овом месту демонстрирали склоност и вештину у реинтерпретацији и реформулацији појединих појмова и делова Курана. За разлику од званичне уleme и највиших верских ауторитета из њених редова, који су сваки покушај самоубиства дефинисали као грех, самим тим противан божијој команди, исламистички идеолози повукли су разли-

<sup>27</sup> Fabienne A. Laughlin, "Martyrdom Operation and Their Apocalyptic Imagery", [www.jjay.cuny.edu/terrorism/apocsuicide.pdf](http://www.jjay.cuny.edu/terrorism/apocsuicide.pdf), (29.09.2013).

ку између чина самоубиства самог по себи, који спада у групу најтежих грехова и, с друге стране, чина жртвовања или мучеништва, тј. давања свог живота у склопу борбе за божију ствар. Један од најутицајнијих идеолога борбеног ислама шеик Јусуф ал-Кардави је ради афирмације ове врсте акта истакао да ментални склоп вршилаца мученичких операција нема ништа заједничко са менталним склопом обичних самоубица. О озбиљности намере исламистичких вођа и идеолога да овој врсти акта обезбеде верски легитимитет најбоље говори пример Муслиманске конференције која је одржана у Бејруту 9. марта 2002. године, у присуству муслиманских свештеника из шест земаља Средњег истока и Северне Америке, као и палестинских власти и свештенства и студената из 30 других земаља. На овој конференцији озваничено је пружање подршке самоубилачким нападима против Израела и истакнута је чињеница да они нису противни исламу. Давањем подршке оваквој врсти терористичког акта и на тај начин слањем поруке појединцима наоружаним већ поменутиим фаталистичким ставом према животу и свету, самоубилачки бомбашки напади у оквиру борбе против вишеструко надмоћнијег непријатеља постају незаобилазни део праксе усмерене ка реализацији политичких циљева исламистичких терориста.

## Закључак

Ова анализа показала је да узроке и последице суицидних бомбашких напада исламистичких терористичких организација треба сагледавати и разумети у ширем спектру контекстуалних и контингентних варијабли, које постоје и делују у одређеним земљама и регионима. Учињен је напор да се на историјско-дескриптиван и аналитички начин расветли права природа и позадина суицидних бомбашких напада исламистичких организација које подржавају тероризам као вид и метод политичке борбе. Истраживачки фокус у овој анализи усмерен је првенствено на две димензије суицидних терористичких бомбашких напада: социјално-психолошку и религијску. Природа, карактер и структура исламистичких терористичких организација у значајној мери предетерминишу њихове методе и средства деловања. Скуп бројних фактора ендогене и егзогене природе, попут образовног нивоа, финансијске ситуације, психолошког профила, верско-идеолошког опредељења, преко карактера политичке власти и државе до међународног и регионалног утицаја чини феномен суицидно-бомбашког тероризма веома дифузним и комплексним за разумевање и сагледавање његове праве природе и суштине.

## Литература

1. Arieli Gil: „Knowledge: Thermonuclear Weapon for Terrorist in Information Age”, <http://www.ict.org.il/apage/5540.php>
2. Atran, S.: „The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism”, *The Washington Quarterly* 29 (2): 127–147, 2006.
3. Benmelech Efraim, Claude Berrebi, Esteban F. Klor: „Economic Conditions and the Quality of Suicide Terrorism”, *The Journal of Politics*, Vol. 74, No. 1 (January 2012).
4. Божовић, Р., Симић, В.: *Појмовник Ислама*, Народна књига, Београд, 2003.

5. *Economist*. „Suicide Terrorism: Martyrdom and Murder”, <http://www.tau.ac.il/jcss/economist0801.htm>
6. Laughlin, F. A.: „Martyrdom Operation and Their Apocalyptic Imagery”, [www.jjay.cuny.edu/terrorism/apocsuicide.pdf](http://www.jjay.cuny.edu/terrorism/apocsuicide.pdf)
7. Feffer, J.: „Our Suicide Bombers: Thoughts on Western Jihad”, [www.truthout.org/080609K](http://www.truthout.org/080609K)
8. Gaćinović, R.: *Terorizam*, Draslar partner, Beograd, 2005.
9. Riaz, H.: *Life as a Weapon: The Global Rise of Suicide Bombings*, Taylor & Francis, 2010.
10. Riaz, H.: „What Motivates the Suicide Bombers?”, *Yale Global*, Yale Center for the Study of Globalization, 2012.
11. Riaz, H.: *Suicide Bombings*, Routledge, London, 2011.
12. *Janes Intelligence Review*. „Suicide Terrorism: Global Threat“, [www.janes.com/security/international\\_security/news/usscole/jir001020\\_1\\_n.shtml](http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jir001020_1_n.shtml)
13. Laquer, W.: *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press, London and New York, 1999.
14. Lankford, A.: Do Suicide Terrorists Exhibit Clinically Suicidal Risk Factors? A Review of Initial Evidence and Call for Future Research, *Aggression and Violent Behavior*, 15, pp. 334–340, 2010.
15. Lankford, A.: *The Myth of Martyrdom: What Really Drives Suicide Bombers, Rampage Shooters, and Other Self-Destructive Killers*, Palgrave Macmillan, New York, 2013.
16. Pape, R., Feldman, J., K.: *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, University of Chicago Press, 2010.
17. Rajan, V.G. Julie: *Women Suicide Bombers: narratives of violence*, Routledge, New York, 2011.
18. Shalom Jerusalem Family, „Female Suicide Bombers and Palestinian Arab Terrorism”, [www.shalomjerusalem.com/mohammedism/mohammedism15.html](http://www.shalomjerusalem.com/mohammedism/mohammedism15.html)
19. Takeda, Arata: „Suicide bombers in Western literature: demythologizing a mythic discourse”, *Contemporary Justice Review*, Volume 13, Issue 4, pp. 455–475, 2010.
20. Wade, Jackson, S., Reiter, D.: „Does Democracy Matter? Regime Type and Suicide Terrorism”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 51, No. 2 (April), pp. 329–348, 2007.
21. Schweitzer, Y.: „About suicide terrorism and Al-qaeda”, Agentura.Ru Studies and Research Centre (ASRC), [www.agentura.ru/english/experts/schweitzer](http://www.agentura.ru/english/experts/schweitzer)